

2022 року впав на 37% порівняно з довоєнним рівнем – до 7,8 з 12,4. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/produkti-harchuvannya-v-ukrajini-suttjevo-znizilasya-zdatnist-kupuvati-jizhu-50252561.html> (дата звернення: 20.04.2023).

8. Regulation (EC) No 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32002R0178> (дата звернення: 23.01.2023).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-324-8-13>

COMPARATIVE PECULIARITIES OF THE LEGAL CONCEPT OF “POLLUTING SUBSTANCE” IN WATER LEGISLATIONS OF UKRAINE AND THE EU

ПОРІВНЯЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ПОНЯТТЯ «ЗАБРУДНЮЮЧА РЕЧОВИНА» У ВОДНИХ ЗАКОНОДАВСТВАХ УКРАЇНИ ТА ЄС

Uberman V. I. **Уберман В. І.**

*Ph. D. (Eng.),
Leading Scientific Researcher
at the Laboratory of Problems
of Water Quality Formation and Regulation
Research Institution “Ukrainian Scientific
and Research Institute of Environmental
Problems” of Ministry of Environment and
Natural Resources of Ukraine
Kharkiv, Ukraine*

*кандидат технічних наук,
провідний науковий співробітник
лабораторії проблем формування
та регулювання якості вод
Науково-дослідна установа «Український
науково-дослідний інститут екологічних
проблем» Міністерства захисту довкілля
та природних ресурсів України
м. Харків, Україна*

Vaskovets L. A. **Васьковець Л. А.**

*Ph. D. (Biol.), Professor,
Professor at the Department of
Occupational and Environmental Safety
National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute”
Kharkiv, Ukraine*

*кандидат біологічних наук, професор,
професор кафедри безпеки праці
та навколишнього середовища
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

Оснoву діяльності з охорони вод, визначення їх стану, складу та властивостей утворюють еколого-правові поняття «забруднення» (З) та «забруднювальна речовина» (ЗР), від чіткого розуміння змісту яких, зокрема правозастосовними органами, залежить більшість цільових напрямів, заходів та засобів впливу на якість вод. Про складності у такому розумінні свідчить розгляд судових рішень, наведених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, а також випадки судових інженерно-екологічних експертиз. В українському водному законодавстві замість прикметника «забруднювальний» закріпилося використання мовно некоректного терміну «забруднюючий». Нижче для наукових цілей обидва терміни змістовно ототожнюються. В українській юридичній діяльності під забрудненням докiлля розуміється [1]: **«надходження** у навколишнє природне середовище речовин та енергії, які завдають або можуть завдати шкоди екологічній рівновазі, природним ресурсам, здоров'ю людей, їх життю і діяльності», а «правовими критеріями, за якими визначається **стан** навколишнього природного середовища в Україні, є нормативи екологічної безпеки <...>. Перевищення нормативів є юридичним фактом, який свідчить про забруднення ... , з усіма наслідками, що випливають з цього» [видiлення авторів. – У.В., В.Л.]. З таких визначень випливає, що **українське поняття ЗР має двoїстий характер: релятивний** для джерел викидів і скидів, які спричинюють надходження ЗР із різних природних або антропогенних джерел, **і абсолютний**, як характеристика стану об'єктів докiлля (за вмістом речовини). Європейське загальне екологічне визначення обмежується лише аспектами надходження у докiлля та фактичними шкiдливими наслідками [2]. Найбільш важливою сферою використання поняття ЗР є юридичний механізм боротьби з їх надходженням (внаслідок викидів та скидів) у докiлля з антропогенних джерел. Створення ефективних еколого-правових інститутів регулювання скидання ЗР (РСЗР) у законодавствах щодо конкретних природних середовищ вимагає поняттєвої визначеності.

Українські юридичні дефініції зазначених понять для водного середовища наведено у ст. 1 та ст. 38 Водного кодексу України (ВКУ) [3], а європейські – у ст. 2 Водної рамковій директиві ЄС (ВРД) [4]. За ВКУ «забруднююча речовина – речовина, яка **привноситься** у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини» [видiлення авторів. – У.В., В.Л.], а «забруднення вод – надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин». У першому визначенні наведено ознаку речовини, яка претендує на статус ЗР. Такою ознакою, яка з'явилася лише у редакції ВКУ від 25.10.2000 р., є **привнесення** хімічної речовини (або групи речовин) (ХР) у водний об'єкт. Аналіз поняття

«привнесення» свідчить, що ця ознака є ключовою у визначенні ЗР і надає останньому суто *релятивний* характер, тобто не всі ХР у воді є ЗР. Скидання ЗР у водний об'єкт має два аспекти привнесення: *номінаційний* та *кількісний*. За першим – вважається, що до матриці складу приймальної води додаються нові речовини. У кількісному аспекті «привнесення» означає, що масовий показник вмісту деякої речовини у приймальній воді збільшується внаслідок скидання. При цьому виникає необхідність чіткої фіксації пункту визначення (контролю) концентрації ХР у приймальному водному об'єкті. Таким пунктом слід вважати місце безпосереднього скидання зворотної води (або «уріз скидної труби»). Можливі також обидва аспекти. Тобто *сучасне водне законодавство України визначає як ЗР лише таку ХР (або її групу), яка з'являється або масовий показник якої збільшується у приймальній воді внаслідок людської діяльності*. Загальний екологічний Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» хоча і не містить визначення термінів, але використовує (наприклад, ст. 33) термін ЗР не лише стосовно води, а й щодо інших природних середовищ, для яких релятивність ЗР відсутня.

Відповідні визначення у законодавстві ЄС, зокрема у ВРД, є принципово відмінними від ВКУ: за ст. 2(31) ВРД ««Забруднювач» означає будь-яку речовину, яка може викликати забруднення, зокрема, речовини, перелічені у Додатку VIII»; а за ст. 2(33) ««Забруднення» означає пряме чи непряме введення, в результаті діяльності людини, речовин чи тепла у повітря, воду чи землю, які можуть бути небезпечними для здоров'я людей або для якості водних екосистем або наземних екосистем, що безпосередньо залежать від водних екосистем, яке призводить до пошкодження матеріальної власності або до припинення чи погіршення функціонування комунальних служб або інших законних користувачів довкілля». Хоча визначення ЄС також обумовлює забруднення людською діяльністю, але стосовно джерела має абсолютний характер. У тексті ВРД здійснюється юридичний поділ речовин (або ЗР), виходячи з їх властивостей, цільових завдань та потреб законодавчого регулювання, на такі категорії: 1) речовини, наведені у Додатку VIII ВРД, який містить індикативний перелік основних ЗР за груповими описами; 2) небезпечні речовини, за ст. 2(29) ВРД; 3) речовини, боротьба із забрудненням якими потребує першочергових заходів (або пріоритетні речовини), за ст. 2(30) та у Додатку X ВРД; 4) особливі (або специфічні) ЗР, що визначаються у Додатку V ВРД як пріоритетні й такі, що скидаються у водний об'єкт, або інші ЗР, що скидаються у великих обсягах. Своєю чергою особливі ЗР поділяються за своїм походженням на синтетичні та несинтетичні. Відтак у ВРД

визначальними ознаками ЗР є їх надходження внаслідок людської діяльності та можливість небезпечного впливу (у першу чергу на екосистеми). Невизначеним залишається показник «великих обсягів» для специфічних ЗР.

Поняття ЗР тісно пов'язано з управлінською та господарською діяльністю, з економічним регулюванням охорони вод. Але у деяких нормативно-правових актах щодо РСЗР поняття ЗР використовується не за його законодавчим визначенням. У найважливіших підзаконних нормативно-правових актах (ПНПА) щодо розроблення нормативів гранично допустимого скидання ЗР за [6] та у відповідному методичному документі [7] релятивна сутність ЗР повністю ігнорується. У ПНПА щодо ведення державного обліку водокористування [8] релятивність поняття ЗР відображена у достатньому обсязі. При визначенні екологічного податку його об'єктом та базою слугують обсяги та види ЗР, які скидаються безпосередньо у водні об'єкти (за ст. 242.1.2 Податкового кодексу України), а розрахунки ґрунтуються на документатії державного обліку водокористування.

Водне природне середовище України є єдиним середовищем, для якого законодавчо встановлене поняття ЗР є релятивним. Значна змістовна розбіжність понять щодо З та ЗР перешкоджає наближенню українського РСЗР до європейського відповідника. Найпростішим способом подолання цієї перешкоди є імплементація європейських понять З та ЗР в українське водне законодавство, а також подібна до ВРД категоризація ЗР за їх властивостями, поведінкою у воді, небезпекою для людини та довкілля.

Література:

1. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 2 : Д – Й. 1999. 744 с.

2. European Environment Agency. URL: https://www.eea.europa.eu/help/glossary#c4=40&c0=P&b_start=0&c2=pollution (дата звернення: 13.05.2023).

3. Водний кодекс України: від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР : станом на 19. 08.2022 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.05.2023).

4. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text .

5. Порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та Перелік забруднюючих

речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 вересня 1996 р. № 1100, із змінами, внесеними згідно з Поста-ноюю КМ від 13.12.2017 № 1091. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.05.2023).

6. Методичні рекомендації з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами : Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.03.2021 р. № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173926-21#Text> (дата звернення: 13.05.2023).

7. Порядок ведення державного обліку водокористування (затв. наказом Міністерства екології та природних ресурсів України 16.03.2015 № 78, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 03 квітня 2015 р. за № 382/26827). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0382-15> (дата звернення: 13.05.2023).